

CELE MAI FRUMOASE
COMENTARII LA *FILOCALIA*
ALE PĂRINTELUI
DUMITRU STĂNILOAE

CELE
MAI FRUMOASE
COMENTARII
LA *FILOCALIA*
ALE PĂRINTELUI
DUMITRU STĂNILOAE

Selecția textelor
de Georgeta-Anca Ionescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Veronica Dinu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2024, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Stăniloae, Dumitru
Cele mai frumoase comentarii la *Filocalia* ale Părintelui Dumitru Stăniloae /
selecția textelor de Georgeta-Anca Ionescu. – București: Humanitas, 2024
ISBN 978-973-50-8352-6
I. Ionescu, Georgeta Anca (antolog.)

2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

NOTA EDITURII

Am grupat textele selectate de mine pentru alcătuirea acestei antologii – cele mai frumoase comentarii ale Părintelui Dumitru Stăniloae la *Filocalia* – conform unui criteriu tematic, de care dă seamă Cuprinsul aflat la finalul volumului. Spre a-i înlesni cititorului orientarea în a alege să parcurgă o pagină ori alta a antologiei, am așezat la începutul fiecărui fragment antologat (cu excepția celor foarte scurte, de doar două-trei rînduri) un titlu lămuritor asupra conținutului respectivului fragment. Am extras, în aceste titluri (ca și în titlurile capitolelor antologiei), frînturi de gînd din bogata teologie a Părintelui Stăniloae pe care le-am socotit deopotrivă rafinate exprimări literare cu miez filocalic, ecouri ale poeziei gîndurilor Sfinților Părinți.

Referința de la finalul fiecărui fragment antologat, notată între paranteze drepte și cu corp italic, conține, în ordine: numărul volumului filocalic din aparatul de subsol al căruia este preluat fragmentul, pagina (paginile) la care se găsește fragmentul în respectivul volum, numărul notei (n.) în care, la pagina (paginile) respective, se găsesc comentariile pr. Stăniloae antologate; toate trimerile de acest fel sînt la ediția *Filocalia sfințelor nevoiște ale desăvîșirii*, vol. I–XII, traduceri din grecește, introduceri și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Humanitas, 2017. Locurile în care, în desfășurarea unui fragment mai amplu, am prescurtat textul eliminînd cîte o succesiune de fraze ori paragrafe, precum și locurile în care am unit prin alăturare două sau mai multe note ale Părintelui Stăniloae le-am marcat folosind puncte de suspensie [...]; tot prin puncte de suspensie am marcat și începuturile ori finalurile de fragmente antologate care în volumele de unde am preluat textele respective nu sînt începuturi ori finaluri de paragrafe propriu-zise. În locurile unde Părintele Stăniloae redă spre a-i explica diverși termeni teologici ori filozofici în limba greacă, am transliterat cuvintele respective între paranteze drepte. În continuarea acestei Note se găsește o listă a tuturor autorilor (Sfinților Părinți) și scrierilor din cuprinsul celor 12 volume ale *Filocaliei* la care Părintele Dumitru Stăniloae se referă în comentariile antologate de mine.

G.-A. I.
Sfintele Paști 2024

MULȚUMIRI

Nădărdueșc ca antologia de față să fie a doua dintr-un triptic filocalic pentru ale cărui idei, proiect și realizare am a mulțumi, cu recunoștință, astfel: domnului Gabriel Liiceanu și doamnei Lidia Bodea, care mi-au încredințat în urmă cu șase ani alcătuirea celei dintii antologii, *Cartea Filocaliilor: Cele mai frumoase pagini* (Humanitas, 2018), și m-au încurajat apoi „inimelnic“ (cum numește undeva Sf. Isaac Sirul rugăciunea inimii) în continuarea și extinderea proiectului; domnului Horia-Roman Patapievic, care în urmă cu doi ani, de Paști în 2022, mi-a lansat cu generozitate și căldură drept provocare intelectuală „utopia de proiect“ (cum îl numea pe-atunci) al unei antologii care să reunească teologia filocalică a Părintelui Dumitru Stăniloae cuprinsă în miile de note și comentarii ale acestuia la scrierile Sfinților Părinți din cele 12 volume ale *Filocaliei* românești – rodul acestei provocări primite-n dar este, prin urmare, prezentul florilegiu; domnului Dumitru Horia Ionescu, nepotul și moștenitorul Părintelui Stăniloae, care a însoțit mersul întregii mele înaintări filocalice cu bunătate, încurajări și sfaturi – cea de-a treia antologie, încheietoarea întregului proiect, *Cele mai frumoase și mai de folos introduceri ale Părintelui Dumitru Stăniloae la Filocalia*, sper să i-o pot arăta în curând, la vremea rânduită, tot drept bun rod filocalic. Tuturor, harnica mea recunoștință, cu emoție și bucurie, de pe drumul „curățirii, luminării și desăvârșirii“.

Cu iubire și dor nesfârșite, mulțumindu-i că m-a așezat pe calea vieții și pe Calea lui Hristos, îi dedic, *in memoriam*, lucrarea de-acum mamei mele, care m-a îmbrățișat mîndră pentru isprava celei dintii antologii, dar a adormit întru Domnul înainte să i le mai pot dărui *viva voce* și pe următoarele două.

G.-A. I.

LISTA AUTORILOR ȘI SCRIERILOR
LA CARE SE REFERĂ NOTELE ȘI COMENTARIILE
PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE ANTOLOGATE

Filocalia I

Marcu Ascetul, *Despre botez*

Diadoh al Foticeii, *Cuvînt ascetic*

Filocalia II

Sfîntul Maxim Mărturisorul, *Capete despre dragoste; Capete gnostice (sau teologice); Întrebări și răspunsuri; Scurtă tîlcuire a rugăciunii Tatăl nostru*

Filocalia III

Sfîntul Maxim Mărturisorul, *Răspunsuri către Talasie*

Filocalia IV

Talasie Libianul, *Despre dragoste*

Isihie Sinaitul, *Cuvînt despre trezvie și virtute*

Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*

Filocalia V

Sfîntul Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*

Sfîntul Simeon Metafrastul, *Parafrază în 150 de capete*

Filocalia VI

Sfîntul Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice; Capete morale; Cuvîntări morale*

Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință; Vederea duhovnicească a raiului*

Filocalia VII

Nichifor din Singurătate, *Cuvînt plin de mult folos despre rugăciune și trezvie..*

Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, *Cuvînt despre ostenele vieții călugărești; Cuvînt despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos*

Sfîntul Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare după acrostih...; Învățătură cu de-amănuntul despre liniștire și rugăciune...; Despre liniștire și despre cele două feluri de rugăciune, în 15 capete; Despre felul cum trebuie să șadă la rugăciune cel ce se liniștește...*

Sfîntul Grigorie Palama, *Cuvînt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie; Despre împărtășirea dumnezeiască...; Tomul aghioritic; 150 de capete despre cunoștința naturală...*

Filocalia VIII

Calist și Ignatie Xanthopol, *Metodă și regulă foarte amănunțită... sau Cele 100 de capete*

Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*

Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă*

Sfîntul Simeon Noul Teolog, *Metoda sfîntei rugăciuni și atenții*

Schimonahul Vasile de la Poiana Mărului, *Cuvînt înainte sau călăuză la cartea Sfîntului Grigorie Sinaitul*

Din sfaturile starețului Gheorghe de la Cernica

Tipicul sfîntei rugăciuni cea cu mintea, precum de la Părintele Iosif s-a primit

Filocalia IX

Sfîntul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș (Cartea despre nevoințe)*

Avva Dorotei, *Felurite învățături de suflet folositoare; Diferite epistole*

Filocalia X

Sfîntul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfîntele nevoințe; Epistole*

Filocalia XI

Varsanufie și Ioan, *Scrisori duhovnicești*

Filocalia XII

Isaia Pustnicul, *Douăzeci și nouă de cuvinte*

1. ÎNCEPUT: CUVÎNT DE MULȚUMIRE AL PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE PENTRU GÎNDUL ȘI CURAJUL DE A FI PORNIT LA TĂLMĂCIREA *FILICALIEI* ÎN ROMÂNEȘTE

Cu ajutorul bunului și atotputernicului Dumnezeu iese la lumină al III-lea volum din *Filocalia*. Cerem iertare cititorilor că volumul acesta e o hrană duhovnicească mai grea. Dar însemnătatea acestei scrieri [*Răspunsuri către Talasie*] a Sfântului Maxim Mărturisitorul este prea mare ca să nu ne fi simțit ispitiți să o publicăm. Volumele următoare vor fi aproape toate cu mult mai ușoare.

Mai înainte de a spune câte ceva despre scrierea ce-o publicăm în acest volum, mă simt dator să mulțumesc, într-o măsură chiar mai mare decît am făcut-o, Părintelui Ieromonah Arsenie pentru apariția acestei scrieri în românește.

De la scrierea aceasta a pornit munca mea de tălmăcire în iarna anului 1943–1944, și ceea ce mi-a dat curaj să lupt pînă la capăt cu greutățile neobișnuit de mari ale textului grecesc a fost – pe lîngă înțelegerea iubitoare a soției mele – stăruința întăritoare a Părintelui Arsenie, care a stat lîngă mine tot timpul traducerii, scriind întreg textul românesc în prima formă pe care am reușit să i-o dau. După isprăvirea ei a venit gîndul și curajul de a porni la tălmăcirea *Filicaliei*.

Dar recunoștință și mai mare i se cuvine pentru tipărirea ei. La decretarea stabilizării monetare, în 15 august 1947, erau tipărite din acest volum de-abia vreo 160 de pagini și, în lipsa de bani ce-a urmat, perspectivele și făgăduințele pe care mă bizuiam cînd anunțam pornirea volumului de față au căzut la pămînt. Credeam că va trece timp îndelungat pînă se va putea relua tipărirea.

Iată însă că ceea ce nu mă așteptam s-a realizat. Datorită abonamentelor pe care în cea mai mare parte le-a adunat P. C. sa – cu binecuvîntarea Î.P.S. Mitropolit Nicolae –, tipărirea volumului a fost dusă pînă la capăt.

Se poate spune fără exagerare că fără Părintele Arsenie și fără mișcarea religioasă trezită în jurul Mănăstirii Brâncoveanu manuscrisele acestea ale *Filicaliei* ar fi avut și ele soarta pe care au avut-o alte manuscrise ale ei și ale altor traduceri păstrate în bibliotecile mănăstirilor. O repet: P. C. sa împreună cu mișcarea religioasă din jurul Mănăstirii Brâncoveanu sînt ctitorii *Filicaliei românești*. Se vede că duhul *Filicaliei*, pe care l-a reînviat P. C. sa în viața religioasă a poporului nostru, a fost condiția de maturitate pentru apariția scrierilor din *Filicalie* la lumina tiparului în românește. Cu cea mai mare însuflețire au răspuns la apelul P. C. sale brașovenii mei, care au dovedit aceeași dragoste de carte și de ortodoxie ca și înaintășii lor de totdeauna.

Trebuința ca Părintele Arsenie să fie aproape de locul tipăririi și obișnuința prietenilor mei, tipografi de la Arhidiecezana din Sibiu, cu scrisul meu m-au făcut să tipăresc și acest volum, și cred că și cel următor, tot la Sibiu, deși mi-ar fi fost – din alte puncte de vedere – cu mult mai la îndemînă să le tipăresc la București. Am voit apoi să sprijin vechea tiparniță a lui Șaguna. [III, 7–8]

2. IISUS CEL ÎNTRUPAT, SĂLĂȘLUIT ÎN OMUL
NOSTRU CEL MAI DINLĂUNTRU † EUHARISTIA
† *IMITATIO CHRISTI* † RĂSCRUCEA ȘI EROISMUL
RĂBDĂTOR AL SFINTEI CRUCI

„Bunule, Hristoase Dumnezeule, de voie ai binevoit a Te sui
cu trupul pe cruce, ca să scapi din robia vrăjmașului pe cei ce i-ai zidit“
(Din rugăciunile Sfintei Liturghii)

Omul cel mai dinlăuntru e cel mai depărtat de chipurile lucrurilor, de închipuirii proprii, fie ele chiar cu privire la venirea grabnică a Împărăției cerurilor. Acolo trăiește infinitul fără margini, fără fund, care este nemărginirea personală a lui Dumnezeu. [X, 403, n. 722]

„Hristos, ca arhiereu ce umple totul în noi... și tu însuși aducându-te jertfă“

Omul dinlăuntru e considerat deci [de Sfântul Isaac Sirul] ca starea fără chipuri a minții. În acel indefinit lipsind orice îngustare prin chipurile succesive ale lucrurilor și ale gândurilor și închipuirilor Se poate sălășlui Hristos, Care, prin faptul că e Dumnezeu, e potrivit cu acel loc indefinit, iar prin faptul că e om e simțit aproape de noi, în legătură cu noi. Spre El și numai spre El devine ațintită mintea. Se aplică aci ceea ce spune Sfântul Marcu Pustnicul în *Cuvîntul despre botez (Filocalia românească, I)*, unde Hristos e văzut ca primind pe altarul inimii în calitate de arhiereu toate gândurile noastre, de la prima lor ivire în minte. Dar Isaac Sirul completează ideea, precizînd că Hristos, ca arhiereu ce umple totul în noi, tămîiază cu buna Lui mireasmă prăpastia indefinită în adîncimea ei a sufletului, umplîndu-ne pe noi înșine de bună mireasmă. Prăpastia fără fund a sufletului e atît de înrudită cu prăpastia fără fund a dumnezeirii, că nu mai poți să vezi între ele o graniță. Simți doar că inima ta nu se descoperă ca prăpastie decît pentru că o altă prăpastie, mai capabilă să se mențină permanent ca atare, a descoperit sau actualizat și prăpastia inimii tale. Sau simți deosebirea doar prin aceea că prăpastia ta se roagă Celui ce o umple pe ea ca un alt abis. Și atunci simți că tămîiază în cea

prăpăstie nu numai Hristos, aducîndu-Se Tatălui, ci și tu însuși, aducîndu-te jertfă lui Hristos. Trăindu-te pe tine ca prăpăstie și pe Hristos ca prăpăstie în tine ai îndrăznire în rugăciune. Căci nimic nu te mai desparte de El, ci Îl simți scufundat în tine și pe tine te simți scufundat în El, fără să se confunde cu tine. [X, 404, n. 724]

„Hristos s-a îmbrăcat pînă în interiorul dumnezeirii Sale cu smerenia noastră“

[Iisus] n-a îmbrăcat firea omenească numai pe dinafară, ci și-a făcut-o interioară, s-a făcut om și înlăuntrul Său, așa cum se face trupul interior sufletului și invers. Dar aceasta înseamnă că s-a îmbrăcat pînă în interiorul dumnezeirii Sale cu smerenia noastră. Smerenia e haina Lui omenească, căci nu ține de firea dumnezeiască, dar o haină pătrunsă în interiorul Lui ca ipostas, ca persoană. [X, 89, n. 102]

„Privind mereu la Hristos și Hristos privind mereu la el“

Sfîntul Simeon dă o explicație spirituală procesului de asemănare a omului credincios cu Hristos. Privind mereu la Hristos și Hristos privind mereu la el și aflîndu-se într-o convorbire continuă, omul devine tot mai asemenea lui Hristos, căci imită chipul Lui, își însușește modul Lui de a fi și de a gândi. Iar prin aceasta i se transmite omului puterea spirituală însăși a lui Hristos. Această idee constituie și o recomandare dată de Sfîntul Simeon credincioșilor. Sfîntul Simeon înfățișează o hristologie practică, nu una teoretică. [VI, 111, n. 268]

„Asemănarea se menține prin participare la Dumnezeu“

Asemănarea se menține prin participare la Dumnezeu, nu prin simpla imitație. A fi asemenea cu Dumnezeu cel infinit înseamnă a fi unit cu El, a-L avea întipărit real în sinea indefinită, care să și-o păstreze și dezvolte astfel. [VI, 181, n. 347]

*„Cînd omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos însuși
învie în el“*

...Sfîntul Maxim pune în lumină caracterul hristologic al misticii sale. Tot urcușul duhovnicesc al omului, de la treapta cea mai de jos a virtuții pînă la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu-zis Hristos își face din nou, cu fiecare credincios, drumul Său sau fiecare credincios repetă drumul Lui împreună cu El. În omorîrea omului vechi, al patimilor, act care nu mai începe la botez, Hristos însuși participă la durerile simțite de credinciosul care se dezbracă de ființa sa veche, precum El este cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mortificări. Cînd omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos însuși învie în el. Contemplarea rațiunilor din lume e contemplarea veșmintelor Lui. În veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungînd prin har pînă unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu pînă unde este firea dumnezeiască însăși, adică pînă la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeiești a Sofiei pînă în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei pînă la El.

Venirea lui Hristos în fiecare suflet e nu numai o repetare a întrupării Sale istorice și a patimilor și învierii Sale, ci și o anticipare a venirii celei de-a doua, transformînd pe cei ce vor din trup în duh, prin virtuți, adică începînd de aici îndumnezeirea lor. La fel își anticipează Hristos prima venire în trup prin vizitarea „inteligibilă“ a patriarhilor și prorocilor, pregătindu-i și pe aceia pentru înțelegerea întrupării Sale. Astfel, întreaga istorie este într-o desfășurare spre ridicarea ei în Sofia dumnezeiască, avînd în sînul ei ca factor dinamic, dar transcendent totuși, nu imanent ei, pe însuși Dumnezeu-Cuvîntul, care o duce și o atrage spre țintă. [II, 149–150, nn. 153–154]

*„Nașterea lui Hristos este apariția Lui în viața conștientă a celui ce
s-a purificat“*

Nașterea lui Hristos este apariția Lui în viața conștientă a celui ce s-a purificat, fapt numit alteori învierea lui Hristos din mormîntul firii în

care s-a îngropat la botez și de unde lucrează în chip acoperit la purificarea omului. [...]

Sfântul Maxim face deosebire între facere (γένεσις [*génénesis*]) și naștere (γέννησις [*génnesis*]). Facerea e orice început natural de existență, care e urmat în mod necesar de stricăciune. Nașterea, când e naturală, e un mod special al facerii. Dar când nu e naturală, ca în cazul lui Hristos, nu se mai subsumează în facere ca început natural al unei deveniri ce duce la moarte. Hristos, deși a luat nașterea, n-a primit stricăciunea sau facerea urmată totdeauna de stricăciune. Sufletul care L-a născut a devenit fecioară, a scăpat, de asemenea, de acel fel de naștere care duce la stricăciune. [II, 220, nn. 247; 249]

„Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormîntul Domnului îl înmormîntează cu cinste... pentru a învia apoi tot cu Hristos“

Pentru credinciosul simplu, la începutul urcușului duhovnicesc, care crede, dar nu are încă evidența cunoștinței, lumea e mormîntul Domnului. Întrucît știe că ascunde în ea rațiunile și peste tot puterile Lui, dar nu-l vede pe El în mod evident. A ști că lumea e un mormînt al Domnului este un privilegiu al credinței pe care nu-l are cel necredincios, care nu-i acordă lumii acest caracter de a ascunde pe Dumnezeu. Dar pentru cel progresat în viața duhovnicească Dumnezeu nu mai este ascuns în lume, ci se străvede prin ea ieșit de sub acoperămîntul mormîntului. Tot așa, cel aflător în faza strădaniilor pentru virtute, care crede, dar n-are încă evidența celor crezute, e sigur că Hristos se află în adîncul inimii sale de la botez și El îi dă toată puterea nevoințelor sale pentru virtute. Dar lucrul acesta îl știe prin credință, nu prin evidență, ca cel ce a progresat la cunoașterea tainică (gnosticul). Hristos e în sine, dar acoperit. În faza a doua a iluminării vedem giulgiurile Domnului, dar nu pe El însuși, adică rațiunile divine din lume, sau modalitățile virtuților din noi (Sfântul Maxim, urmînd lui Marcu Ascetul, distinge între rațiunile lucrurilor și chiar ale virtuților și „modurile“ sau modalitățile lor, adică între sensurile și diferitele înfățișări practice luate de ele), ca semne vădite că El a fost sau este în lume, sau în noi, dar cînd să-L sesizăm ne scapă, ca fiind mai presus

de puterea noastră de înțelegere. Chiar ștergarul de pe cap sau intuiția unitară și nediscursivă a înțelepciunii divine din lume nu e o sesizare a lui Dumnezeu însuși, care rămîne mereu mai presus de cuprinderea noastră. Putem avea o tot mai covârșitoare evidență tainică neconceptuală a prezenței Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El însuși, cum nu l-a putut atinge Maria Magdalena după Înviere (Ioan 20, 17).

Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormîntul Domnului îl înmormîntează cu cinste, ca Nicodîm și Iosif din Arimateea. Aceștia se pregătesc să vadă și învierea Lui, silindu-se prin faptele virtuții să ajungă la evidența cunoștinței. Dar cei care nu pornesc de-acolo, de la credința care nu ține de la început să vadă și de la străduințele asumate pe baza ei, ci vor să-L vadă de la început în mod palpabil, demonstrat sau arătat ca orice obiect material, nu-l vor vedea pe Domnul. Aceștia sînt dușmanii Lui sau leneșii. Trebuie să admiți la început că Domnul nu poate fi văzut, dar să ții de lucru sigur că este, că este în lume și în tine prin botez, iar pe baza acestei credințe să iei asupra ta osteneala îndelungată a purificării tale de patimi și a dobîndirii virtuților, ca apoi să-L vezi înviind din adîncul tău sau al lumii unde era înmormîntat, dar de unde îți dăruia puterea vieții morale. Cine vrea să-L vadă pe Domnul de la început și apoi să se angajeze la credința în El nu va ajunge să-L vadă. Este cel ce vrea să-L cunoască de la început prin raționament și prin vedere, nu prin credință. Dar cel ce întreprinde purificarea sa de patimi prin lucrarea virtuților se omoară și se suie împreună cu Hristos, adică se omoară pe sine ca om vechi, pentru a învia apoi, tot cu Hristos, ca om nou.

Cei ce înmormîntează cu cinste pe Domnul o fac cu nădejdea că va învia, făcînd totul pentru aceasta prin împlinirea poruncilor. Aceștia cred în prezența și în puterea Lui ascunsă în ei. Dar cei ce pecetluiesc mormîntul și pun ostași sînt cei ce cred că a murit definitiv, că nu va mai învia. Iar cînd unii spun de El că a înviat în niscăi credincioși, îi cumpără ca să explice altfel acest lucru. Gnosticul, cel progresat pînă la ultima treaptă a experienței învierii Domnului în sine, știe însă că Domnul se răstignește și învie chiar în el de multe ori. Căci viața spirituală nu înaintează în linie suitoare dreaptă, ci are nenumărate zîgzaguri și întoarceri. Cel ajuns pe treptele cele mai înalte nu rămîne mereu acolo, ci mereu are să reia lupta cu ispitele gîndurilor pătimase, urcînd iarăși pentru cîtva timp la trăirea clară a prezenței lui Dumnezeu. [II, 125–126, nm. 111–113]

CUPRINS

Nota editurii	5
Mulțumiri	7
Lista autorilor și scrierilor la care se referă notele și comentariile Părintelui Dumitru Stăniloae antologate	9
1. Început: Cuvînt de mulțumire al Părintelui Dumitru Stăniloae pentru gîndul și curajul de a fi pornit la tălmăcirea <i>Filocaliei</i> în românește	11
2. Iisus cel întrupat, sălășluit în omul nostru cel mai dinlăuntru † Euharistia † <i>Imitatio Christi</i> † Răscrucea și eroismul răbdător al sfintei cruci	13
3. Botezul care ne-a eliberat de silnicia păcatului	35
4. Înțelesuri ale libertății, demnitatea chipului dumnezeiesc din om	40
5. Conștiința, oglinda noastră lăuntrică	50
6. Darurile și arvuna Duhului Sfînt † Lucrarea harului în om	58
7. Dinamica statornică a virtuților	79
8. Pomul cunoștinței binelui și răului (sau lumea) † Îngeri și demoni † Făptuirea bunătații și a răutății	89
9. La limanul vocii lui Dumnezeu, cu voia noastră † Ascultarea	112
10. Sau moartea spre viață, sau moartea spre moarte † Noi, cei de pe urma păcatului dintîi † Gîndul morții	124
11. Cel ce va avea pe Dumnezeu va fi mai presus de timp, de spațiu și de veacuri † O înaintare eternă în desăvîrșire: infinitatea trăită continuu . . .	138
12. Întruchipări ale raiului † Spre împărăția cerurilor adusă de Hristos în lăuntru nostru	151

13. Lucrarea dinamică a dumnezeirii: Dumnezeu avînd un rol activ în relația sa cu lumea, Dumnezeu ca viață pentru noi	162
14. Omul trupesc și sufletesc † Curăția inimii	170
15. Gîndul, cuvîntul, fapta, starea, împreunate	190
16. Înfațișări, puteri și lucrări ale minții, sfeșnicul omenesc † Logos și Sofia † Cugetare † Contemplare	204
17. Iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm: chipurile rugăciunii † Ca la un port al liniștii † Trezvia, veghea și privegherea † Rugăciunea neîncetată a minții adunate în inimă † Tăcerea tainică.	234
18. Felurite chipuri de mijlocitori și făcători de punți spre și dinspre Dumnezeu, credință, credincioși ori necredincioși	277
19. Prin mijlocirea sfinților, putem ținti sfințirea	288
20. Pînă în sînul ființei divine pe o scară infinită: treptele vieții, urcușului și cunoașterii duhovnicești	296
21. Din lumina văzută în chip nevăzut: teologhisirea negrăitului sau teologia apofatică în chip de trăire mistică a lui Dumnezeu	316
22. Cuvîntul lui Dumnezeu în cuvintele Scripturii † Interpretări la cîteva „locuri“ dumnezeiești.	321
23. Nu se ridică cel ce n-a căzut, dar nici cel ce a căzut de tot: prin pătimiri, nepătimirea și bucuria duhovnicească.	336
24. Mîndria e tămăduită numai de smerenie. Cel smerit e liber de toate și stăpînește peste toate	354
25. Ca într-o pedagogie părintească de la Dumnezeu: judecata, iertarea, mila	371
26. Să rupem de pe noi vălul întunericului, care este uitarea, și să vedem lumina pocăinței: amintirea, plînsul, mărturisirea, căința.	380
27. Trezvia sau veghea la cele dinăuntru, un scafandru în oceanul tot mai adînc: discernămîntul, dreapta socoteală, atenția	390
28. Aceasta este îndrăzneala credinței, aceasta înseamnă a fi mereu viu † Măsuri ale credinței și măsuri ale cunoașterii celei din natură	394
29. Iubirea, o cale prin covîrșire	412
30. Asemănînd pe Tatăl cu mintea, pe Fiul cu rațiunea (sau cuvîntul), iar pe Duhul cu viața † Persoanele Sfintei Treimi în persoana omului și viața omului în persoană	432

CUPRINS

471

31. Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim:
seamănul, obștea, comuniunea, sobornicitatea 450
32. Încheiere: Cuvînt de mulțumire al Părintelui Dumitru Stăniloae
pentru izbînda de a fi dus la bun sfîrșit tălmăcirea *Filocaliei*
în românește 467